

८. खेळातील व्यवसाय संधी

उद्दिष्टे

- (१) व्यावसायिक दृष्टिकोनाचे जीवनातील महत्त्व पटणे.
- (२) विद्यार्थ्यांमध्ये व्यावसायिक दृष्टिकोन विकसित होणे.
- (३) स्वतःची आवड व क्षमता ओळखून व्यावसायिक ध्येय गाठण्याचा प्रयत्न करणे.
- (४) शारीरिक शिक्षण, खेळ, व्यायाम व विज्ञान यांद्वारे विविध व्यावसायिक संधींचा शोध घेणे.
- (५) विद्यार्थ्यांना विक्री व विपणन कलेची माहिती होणे व त्यातील क्लृप्त्या त्यांनी विकसित करणे.

पूर्वीच्या काळात खेळाकडे केवळ मनोरंजन म्हणून पाहिले जात असे. परंतु अलीकडे ह्या दृष्टिकोनात झपाट्याने बदल होत आहे. जगभरात क्रीडाक्षेत्राचा परीघ विस्तारत असून आपला देशही त्याला अपवाद राहिलेला नाही. क्रीडाक्षेत्रात स्थानिक पातळीबरोबरच तालुका, जिल्हास्तरावर विविध खेळांविषयीची जागरूकता लक्षवेधी ठरते आहे. एवढंच नव्हे तर राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावरही अनेक घडामोडी घडताना आपण पाहतो. गावागावात होणाऱ्या विविध खेळांच्या स्पर्धा, त्यांना मिळणारा उदंड प्रतिसाद, गाव पातळीवर सुरू होणाऱ्या व्यायामशाळा, वेगवेगळ्या खेळांचे प्रशिक्षण वर्ग, पंचतारांकित हॉटेल्समध्ये असणाऱ्या क्रीडा व व्यायामविषयक सुविधा, मोठ्या शहरात दिवसागणिक वाढणारे 'रिक्रीएशनल क्लब', शहरांतून व खेड्यांतून सकाळ संध्याकाळी फिटनेससाठी चालणाऱ्या नागरिकांची गर्दी यांवरून आपल्याला खेळ व शारीरिक सुदृढतेकडे जनमानसाचा कल वाढत चालल्याचे स्पष्ट होते. मग याचे कारण वाढते शहरीकरण व आरोग्याबाबतची जागरूकतासुद्धा असू शकते. आपल्या

आजूबाजूला खेळाच्या माध्यमातून कोट्यधीश झालेले खेळाडू आपण पाहतो. ह्याचबरोबर त्यांचे उंचावलेले जीवनमान, त्यांच्याभोवतीचे प्रसिद्धीचे वलय आणि खेळामुळे त्यांच्या जीवनास आलेली स्थिरता, समाधान व आत्मिक आनंद जवळून पाहतो. खेळ व खेळाडूंविषयी समाजात जिवाळा निर्माण होत आहे. मात्र प्रत्येक जण काही यशस्वी खेळाडू बनेलच असे नाही. तरीदेखील ज्याला क्रीडा, व्यायाम व शरीर स्वास्थ्याविषयी मनस्वी आवड आहे आणि ज्याला अधिकाधिक खेळांचे सखोल ज्ञान आहे अशा व्यक्तींना या क्षेत्रात यशस्वी होणे सहज शक्य आहे. म्हणून अशा व्यक्तींसाठी खेळ व शारीरिक शिक्षणाच्या माध्यमातून उपलब्ध होणाऱ्या करिअरच्या संधीचा वेध घेऊया.

खेळाडू, शिक्षक / प्रशिक्षकांकरिता संधी

- (१) **खेळाडू :** स्तर-राज्य, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय पातळीवरील पदकप्राप्त खेळाडू,
शैक्षणिक पात्रता : किमान १२ वी उत्तीर्ण.
संधी क्षेत्रे - शासकीय, निमशासकीय संस्था, खाजगी संस्था, व्यावसायिक खेळ आयोजन करणाऱ्या क्रीडा संघटना व कंपनी तसेच पदकप्राप्त खेळाडूंना महाराष्ट्र शासनाच्या नोकरीत ५% राखीव जागा.
- (२) **शारीरिक शिक्षण शिक्षक :**
पदवी - बी. पी. ई, बी. पी. एड, एम्. पी. एड, एम्. फिल.
संधी क्षेत्र - प्राथमिक, माध्यमिक, उच्च माध्यमिक शाळा व इंटरनॅशनल स्कूल.
- (३) **शारीरिक शिक्षण आणि क्रीडा संचालक :**
पदवी - एम्. पी. एड, पी. एच्. डी.
संधी क्षेत्रे - महाविद्यालये/क्रीडा सेट/नेट महाविद्यालये.
- (४) **प्रशिक्षक :** (विविध खेळ)/सहाय्यक प्रशिक्षक/

अॅथलेटिक्स डायरेक्टर/ क्रीडा माहिती संचालक/ ट्रेनी व कंडिशनिंग कोच.

पदवी – स्पोर्ट्स अॅथॉरिटी ऑफ इंडिया – एन. आय. एस. (एक वर्ष) व सर्टिफिकेट कोर्स (६ आठवडे) इत्यादी.

संधी क्षेत्र – केंद्र व राज्य शासनाची क्रीडा कार्यालये, खाजगी क्रीडा संस्था, वैयक्तिक व्यवसाय, सैनिकी व खाजगी क्रीडा शिबिरे व क्लबज इत्यादी.

हेल्थ अँड फिटनेस

गेल्या दशकात शारीरिक सुदृढतेच्या आवडीमध्ये विलक्षण वाढ झालेली दिसून येते. नियमित व्यायाम केल्याने मिळणाऱ्या फायद्यांचा लोकांना अनुभव आला आहे. या सुदृढतेच्या क्षेत्रात व्यवसाय करताना पैसा तर मिळतोच त्याचबरोबर सर्वात महत्त्वाचे म्हणजे स्वतःचे आरोग्यही राखता येते. या क्षेत्रात काम करणारी व्यक्ती कायमच उत्साही, आनंदी व जोशपूर्ण दिसून येते. या संधी पुढीलप्रमाणे-

(१) फिटनेस ट्रेनर/ पर्सनल ट्रेनर/जिम ट्रेनर :

पदवी – डिप्लोमा इन फिटनेस ट्रेनिंग, सर्टिफिकेट कोर्स ऑफ प्रोफेशनल ट्रेनर, पर्सनल ट्रेनर कोर्स या व्यतिरिक्त बी. पी. एड्, एन्. आय. एस. (फिटनेस) एम्. पी. एड्. पदवीधारक इत्यादी.

संधी क्षेत्रे – विविध फिटनेस सेंटर्स, जिम्नॅशियम्स, हेल्थ क्लबज, ट्रेनिंग सेंटर्स, फिगर सलून, स्वतःचा खाजगी व्यवसाय किंवा पर्सनल ट्रेनिंगसाठी भेटी देणे.

(२) स्पोर्ट्स मसाज थेरेपिस्ट/सहाय्यक :

पदवी – डिप्लोमा इन इंटिग्रेटेड स्पोर्ट्स मसाज, सर्टिफिकेट कोर्स इन स्पोर्ट्स मसाज, डिप्लोमा इन मसाज, स्पोर्ट्स मसाज कोर्स व काही शासनमान्य सर्टिफिकेट व डिग्री कोर्स उपलब्ध आहेत.

संधी क्षेत्र – हॉस्पिटल, खाजगी क्लब, स्पोर्ट्स क्लबज किंवा सेंटर्स, स्वतःचा व्यवसाय, विविध खेळांच्या टीमसोबत खेळाडूंची काळजी घेणाऱ्या व्यवस्थापन पथकामध्ये समावेश, सैनिकी प्रशिक्षण संस्था इत्यादी.

(३) स्पोर्ट्स मेडिसिन स्पेशलिस्ट/सहाय्यक/स्पोर्ट्स मेडिसिन फिजिशियन :

पदवी – डिप्लोमा इन स्पोर्ट्स मेडिसिन.

संधी क्षेत्रे – खाजगी रुग्णालये, स्वतःचा व्यवसाय, क्लबज, खाजगी स्पोर्ट्स सेंटर्स, आंतरराष्ट्रीय व राष्ट्रीय पातळीवर खेळणाऱ्या संघासोबत मेडिकल स्क्वॉड मेंबर इत्यादी.

(४) स्पोर्ट्स अँड फिटनेस न्युट्रिशनलिस्ट/स्पोर्ट्स फिजिशियन :

पदवी – स्पोर्ट्स न्युट्रिशन सर्टिफिकेट कोर्स, डिप्लोमा इन स्पोर्ट्स न्युट्रिशन.

संधी क्षेत्र – खाजगी रुग्णालये (सल्लागार), स्वतःचा व्यवसाय, विविध खेळांच्या क्लबशी संलग्न, वेत कंट्रोल स्पा, मेडीकल स्क्वॉड टीम मेंबर इत्यादी.

(५) क्रीडा मानसशास्त्रज्ञ/सायको थेरेपिस्ट :

पदवी – पोस्ट ग्रॅज्युएट डिप्लोमा इन स्पोर्ट्स सायकॉलॉजी.

संधी क्षेत्र – स्वतःचा खाजगी व्यवसाय, खेळाडूंचा पर्सनल अँडव्हायजर, विविध नामांकित खेळांच्या संघासोबत सल्लागार (सपोर्ट स्टाफ मेंबर)

(६) फिजिकल थेरेपिस्ट/फिजि. थेरेपी असिस्टंट/वाढ व विकास तज्ज्ञ/ स्पोर्ट्स मसाज थेरेपिस्ट :

पदवी – फिजिकल थेरेपी डिग्री कोर्स, मास्टर्स इन फिजिकल थेरेपी.

संधी क्षेत्रे – राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय दर्जाच्या प्रत्येक संघासोबत, नामांकित स्पोर्ट्स क्लबसारखा खाजगी व्यवसाय, सैनिकी प्रशिक्षण संस्था (खाजगी)

(७) लॅब टेक्निशियन/ असिस्टंट :

पदवी – स्पोर्ट्स सायन्स लॅबोरेटरी टेक्निशियन कोर्स (खाजगी).

संधी क्षेत्रे – क्रीडा क्षेत्रातील खेळाडूंवरील शारीरिक बदलांचा अभ्यास करणाऱ्या संशोधन संस्था (खाजगी)

क्रीडा प्रसार माध्यम क्षेत्र

(१) स्पोर्ट्स जर्नालिस्ट/स्पोर्ट्स न्यूज रिपोर्टर/ स्पोर्ट्स रायटर/ क्रीडा स्तंभ लेखक/ क्रीडा संपादक/ क्रीडा वृत्त प्रकाशक :

पदवी - बॅचलर इन स्पोर्ट्स जर्नालिझम/ टेलिव्हिजन जर्नालिझम/रेडिओ जर्नालिझम.

संधी क्षेत्रे - खाजगी क्रीडा प्रसार माध्यमे, उदा. वर्तमानपत्रे, नियतकालिके, क्रीडाविषयक लिखाण प्रकाशित करणाऱ्या खाजगी संस्था, वैयक्तिक स्तंभलेखन इत्यादी.

(२) स्पोर्ट्स फोटोग्राफर/ स्पोर्ट्स व्हिडिओ ऑपरेटर/ कॅमेरा ऑपरेटर (स्पायडर कॅम) स्पोर्ट्स डेटा ऑपरेटर/डेटा अॅनलिस्ट/इंटरनेट स्पोर्ट्स प्रोड्यूसर :

पदवी - खाजगी संस्थांचे फोटोग्राफी, व्हिडिओग्राफी, डेटा ऑपरेटिंग, डेटा अॅनलायझरचे सर्टिफिकेट कोर्स व अनुभवाची जोड, क्रीडा संबंधित काही इंटरनेट साईट्स.

संधी क्षेत्रे - स्पोर्ट्स किंवा राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्तरावर खेळल्या जाणाऱ्या व्यावसायिक सामन्यांचे थेट प्रसारण करणाऱ्या खाजगी संस्था, व्यक्तिगत खाजगी व्यवसाय.

(३) क्रीडा समालोचक/स्पोर्ट्स टॉकशो होस्ट/ मुलाखतकार/रेडिओ स्पोर्ट्स प्रोड्यूसर :

पदवी - स्पोर्ट्स ब्रॉडकास्टिंग ट्रेनिंग, सिनेमॅटोग्राफी कोर्स, खेळाची व क्रीडाजगताची परिपूर्ण माहिती असलेला त्या त्या विशिष्ट खेळातला प्रतिभावान खेळाडू व अनुभवाची शिदोरी.

संधी क्षेत्रे - नभोवाणी व प्रसारण करणाऱ्या खाजगी संस्था, स्थानिक पातळीपासून ते आंतरराष्ट्रीय पातळीवर खेळल्या जाणाऱ्या विविध खेळांच्या सामन्यांचे (व्यावसायिक) थेट प्रक्षेपण करणाऱ्या खाजगी संस्था, खाजगी व्यवसाय करण्याची संधी.

क्रीडा व्यवस्थापन क्षेत्र

(१) क्रीडा व्यवस्थापक :

पदवी - सर्टिफिकेट कोर्स इन स्पोर्ट्स मॅनेजमेंट, बॅचलर्स ऑफ स्पोर्ट्स, मॅनेजमेंट, पोस्ट ग्रॅज्युएट डिप्लोमा इन स्पोर्ट्स मॅनेजमेंट इत्यादी.

संधी क्षेत्रे - प्रो स्पोर्ट्स फ्रेंचाइज आयोजित केलेल्या स्पोर्ट्स मेगा इव्हेंटसाठी अनेक संधी.

२) रिक्रिएशन ऑफिसर/ स्पोर्ट्स सेंटर मॅनेजर/ स्पोर्ट्स असोसिएशन मॅनेजर/ स्पोर्ट्स डेव्हलपमेंट ऑफिसर/ असिस्टंट सपोर्टिंग कोच/ अॅथलिट मॅनेजमेंट ऑफिसर/ स्पोर्ट्स एजंट/ महाव्यवस्थापक/ इव्हेंट किंवा फॅसिलिटी ऑफिसर/ सुरक्षा व्यवस्था संचालक/ कंसल्टंट/ मॅबरशिप संचालक/आऊट डोर रिक्रिएशन प्लॅनर/ ट्रेव्हलिंग सेक्रेटरी/मार्केटिंग डायरेक्टर/ एक्झिक्युटिव्ह डायरेक्टर/ स्टेडिअम मॅनेजर/ स्पोर्ट्स इव्हेंट को-ऑर्डिनेटर/ इक्विपमेंट मॅनेजर/ स्कोअर बोर्ड ऑपरेटर / खानपान व्यवस्थापक :

पदवी - बी. ए. इन स्पोर्ट्स मॅनेजमेंट, अॅडव्हान्स डिप्लोमा इन फूड मॅनेजमेंट, अॅडव्हान्स डिप्लोमा इन क्रिकेट मॅनेजर व खाजगी मेगा इव्हेंट आयोजन करणाऱ्या संस्थांमधून अनुभव प्राप्त व्यक्ती.

संधी क्षेत्रे - क्रीडा स्पर्धांचे मेगा इव्हेंट आयोजित करणाऱ्या नामांकित कंपन्या, क्रीडाविषयक स्पर्धा, समारंभ आयोजित करणारे इव्हेंट मॅनेजमेंट उद्योग समूह, क्रूज जॉब्ज, क्रीडा साहित्य पुरवणाऱ्या उत्पादक कंपन्या, क्रीडा व्यवस्थापन कंपन्या, क्रीडाविषयक मार्केटिंग कंपन्या, क्रीडाविषयक वर्ल्ड वाईड जाहिरात करणाऱ्या कंपन्या, लहानमोठ्या क्रीडा संस्था, रिक्रिएशन क्लब, क्रीडासंकुले, सरकारी क्रीडा कार्यालये, बी. सी. सी. आय., आय. सी. सी., फुटबॉल फेडरेशन, हॉकी फेडरेशन, वाय. एम. सी. ए., वाय. एच. ए., वाय. डब्ल्यू. सी. ए. यांसारख्या शासन नियंत्रित व खाजगी प्रायोजित संस्था, खाजगी सुरक्षा संचलन संस्था इत्यादी.

क्रीडा साहित्य निर्मिती व विक्री

(१) क्रीडा साहित्य विक्रेता/ व्यवस्थापक/ खेळाडू पोशाख व गणवेश विक्रेता : विविध खेळांचे सखोल ज्ञान असणारी व्यक्ती व या क्षेत्रात काम करण्याची आवड असणारी कोणतीही व्यक्ती.

संधी क्षेत्रे – खाजगी किरकोळ क्रीडा साहित्य व्यापारी / विक्रेता.

(२) क्रीडा साहित्य निर्माता व घाऊक विक्रेता/खेळाडू पोशाख व गणवेश निर्माता व घाऊक विक्रेता : विविध खेळांचे सखोल ज्ञान व या क्षेत्रात काम करण्याची आवड तसेच व्यवसायात पुरेसे भाग भांडवल घालू शकणारी व्यक्ती.

संधी क्षेत्रे – या क्रीडा क्षेत्रात होणाऱ्या बदलांचा कानोसा घेऊन त्याप्रमाणे खेळाडूंना जास्तीत जास्त आरामदायी व सुरक्षितता देणाऱ्या व उच्च कार्यमानासाठी पाठबळ देणारे मोठेमोठे जागतिक उद्योग समूह.

(३) क्रीडा साहित्य निर्मिती उद्योग/स्पोर्ट्स फॅसिलिटी मॅनेजर/प्रॉडक्ट डिझायनर इन स्पोर्ट्स : विशिष्ट खेळातील सखोल ज्ञान, त्यासाठी लागणाऱ्या क्रीडा साहित्याचा अभ्यास त्यासाठी लागणाऱ्या साहित्यात काळानुरूप बदल करण्याच्या विविध कल्पना असणारी व्यक्ती, डिप्लोमा इन स्पोर्ट्स टेक्नॉलॉजी

संधी क्षेत्रे – विविध राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय क्रीडा साहित्य निर्मिती उद्योग समूह.

(४) क्रीडा साहित्य निर्मिती तंत्रज्ञ/संशोधक/ मटेरिअल इंजिनिअर (स्पोर्ट्स) : डिप्लोमा इन स्पोर्ट्स टेक्नॉलॉजी, अँडव्हान्स डिप्लोमा इन स्पोर्ट्स इंजिनिअरिंग (विदेशातील पदवी), मॅन्युफॅक्चरिंग सिस्टीम इंजिनिअरिंग इन स्पोर्ट्स इत्यादी.

संधी क्षेत्रे – विविध राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय बाजारपेठेत क्रीडा साहित्य पुरवणारे उद्योग समूह.

(५) क्रीडा साहित्य निर्मितीतील कुशल व अकुशल कारागीर : तंत्र शिक्षण घेतलेल्या व्यक्ती तसेच इतर

व्यक्ती की ज्या अकुशल कामगार म्हणून सहभागी होतील.

संधी क्षेत्रे – क्रीडा साहित्य निर्मिती व्यवसाय करणारे उद्योग.

योगक्षेत्रे

(१) योग ट्रेनर/योग टिचर/ योग थेरेपिस्ट/योग इन्स्ट्रक्टर/ योग ऑरोबीक इन्स्ट्रक्टर योग रिसर्च ऑफिसर- योग अँड नॅचरोपॅथी :

पदवी – योगा सर्टिफिकेट कोर्स, योग टिचर्स ट्रेनिंग कोर्स, कोर्स इन फिटनेस-डाएट-योगा, बी. ए. इन योग, बी. एस्सी. इन योग सायन्स व योग थेरपी, डिप्लोमा इन योगा, एम्. एस्सी इन योग सायन्स अँड योग थेरपी, इनर इंजिनिअरिंग इत्यादी.

संधी क्षेत्रे – रिसॉर्ट्स, जिम्नॅशियम, प्रशाला, हेल्थ सेंटर्स, हाऊसिंग सोसायटीज, योगा इन्स्टिट्यूट, खाजगी योगा ट्रेनिंग सेंटर्स इत्यादी.

क्रीडा क्षेत्रातील खाजगी व्यवसाय

(१) स्वतःच्या मालकी हक्काच्या खाजगी क्रीडा संस्था : विविध देशी विदेशी खेळांचे अद्ययावत प्रशिक्षण देणारे गेम अँड अॅक्टीव्हिटी क्लब्स, फिटनेस सेंटर्स, ऑरोबीक डान्स क्लब, हेल्थ क्लब, डान्स स्टुडिओ, स्विमिंग ट्रेनिंग स्कूल, वॉटर स्पोर्ट्स सेंटर्स, अँडव्हेचर स्पोर्ट्स सेंटर (वॉटर बेस, एअर बेस, लॅन्डबेस) विविध खेळांच्या स्पोर्ट्स अॅकॅडमी, स्पोर्ट्स स्कूल (शासकीय-क्रीडा प्रबोधिनी वर आधारित), लाफ्टर क्लब, स्पोर्ट्स एक्स्पोचे आयोजन करणे, स्पोर्ट्स एन. जी. ओ., क्रीडा पर्यटन इत्यादी.

(२) गेम ऑफिशियल्स (पंच व सामनाधिकारी) :

पदवी – त्या त्या एकविध क्रीडा संघटनांच्या राज्य राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय पातळीवरील पंच परीक्षा उत्तीर्ण व्यक्ती.

संधी क्षेत्रे – शासकीय, निमशासकीय, खाजगी, क्रीडा संघटना, मोठमोठ्या उद्योग समूहाने

आयोजित केलेल्या राज्य, राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय स्पर्धांमध्ये गेम ऑफिशिअल्स म्हणून काम करण्याची संधी. क्रीडेतून करिअर, फिटनेसमधून करिअर आणि शारीरिक शिक्षणातून करिअर ह्याचा बोलबाला होत चालला आहे. त्यात विविध क्षेत्रांतील करिअरच्या संधी जवळजवळ सर्व

विद्याशाखांमध्ये शिकणाऱ्या मुला - मुलींना खुणावत आहेत. आपल्या देशातील क्रीडा विश्वात ही नव्याने उदयाला आलेली शाखा असून त्याचे काही औपचारिक व अनौपचारिक अभ्यासक्रमदेखील उपलब्ध होत आहेत.

स्वाध्याय

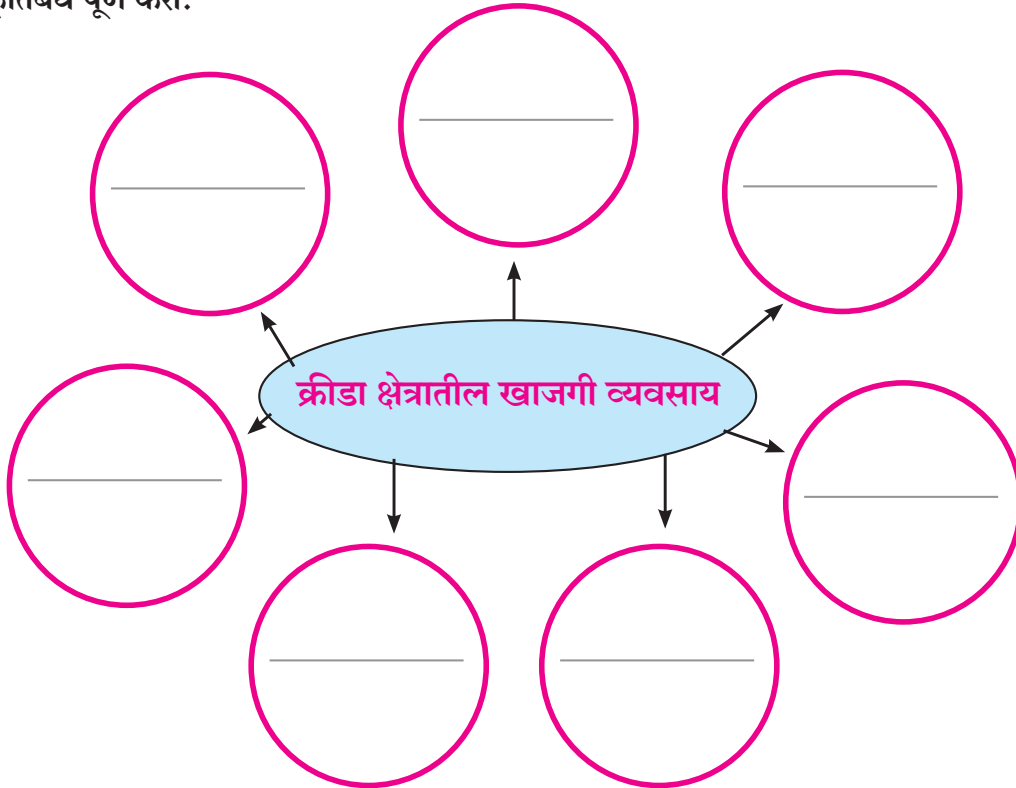
प्र.१) खालील प्रश्नांची तुमच्या शब्दांत उत्तरे द्या.

- (१) क्रीडा क्षेत्रातील सुचवलेल्या या करियर संधींपैकी आपण कोणती व का निवडाल ?
- (२) विज्ञान शाखेत शिकणाऱ्या विद्यार्थ्याला क्रीडा क्षेत्रातील कोणकोणत्या संधी उपलब्ध आहेत ?
- (३) पाठात सुचवलेले कोणते क्षेत्र आवडले ? का ?

प्र.२) जोड्या जुळवा.

	‘अ’ गट	‘ब’ गट
१) क्रीडा व्यवस्थापन क्षेत्र	I) मटेरीअल इंजिनियर	
२) क्रीडा साहित्य निर्मिती	II) स्पोर्ट्स मसाज थेरपिस्ट	
३) हेल्थ अँड फिटनेस	III) स्विमिंग ट्रेनिंग स्कूल	
४) खाजगी व्यवसाय	IV) ट्रॅव्हलिंग सेक्रेटरी	

प्र.३) आकृतिबंध पूर्ण करा.

पूरक अभ्यास :

- (१) खेळाडू म्हणून शासकीय सेवेत असलेल्या कर्मचारी/अधिकारी यांची मुलाखत घेऊन नोंदी करा.
- (२) क्रीडा साहित्य विक्रेत्याची मुलाखत घेऊन आपल्या संग्रही ठेवा.